

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יד, תשכ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

שעיר ושעירה. אבל אין מכאן היתר לקבוע מונחים ללא יסוד.
 לאמיתו של דבר השם שֶׁה אינו מציין את הגיל. ולפי
 זה גם החידוש שֶׁיה אין בו כדי להבחין הבחנה של גיל.
 ולעניין השיר שהזכרנו בראש ההערה: המקביל בכבשים
 לגדי הוא הטלה.

ר פ א ל ו י ס

ל"אמרות אחד-העם" *

עמ' 250 : (ראה גם השלמותיו של ש' אשכנזי, עמ' 271).
 „ההתחלה היא חצי הכול“

השווה גם : „ומאשר מרגלא בפומייהו דאינשי שההתחלה
 היא חצי הפעולה“, ב„כסאות לבית דוד“ לר' יהודה עשהאל
 מה-טוב, וירונה ח"ו, שער י"ג (דף לה ע"ב). בספר המידות
 לשלמה רובין (וינה 1854) : „אם טוב החילות — החצי כבר
 כלית“ (עמ' 67). ועיין גם במילון בן-יהודה עמ' 1226.

עמ' 253 : „צריך רק לעשות וישועה קרובה לבוא“.
 השווה : „אדם עושה בידיו, והקב"ה מברך מעשי ידיו“
 (שו"ט קלו, י ; וכן שם, כ"ג, ג).

שם : „האבות מנחילים לבניהם את תכונותיהם המוסריות“.
 רעיון זה, שתכונות האב וזכויותיו עוברות לבנים, מצוי

* אמרות אחד העם, ליקט ורשם מקבילות שמעון תודר, תוספת
 מקריות ומקבילות שמואל אשכנזי — „לשוננו לעם“ קונטרס קלא — קלב.

בהרבה אמרות. הרגילה ביותר "מעשה אבות סימן לבנים", מקובלת בספרות, עפ"י בראשית רבא מח, ז: "בקש (אברהם) לעמוד, אמר לו הקב"ה: שב, את (אתה) סימן לבניך..." (ובמקבילות, במ"ר יא, ב; שהש"ר ב, ט; שו"ט יח, כט; כב, יט, ועוד. השווה גם ברש"י לבראשית יח, א ד"ה "יושב"). ועיין גם בבלי סוטה לד ע"א: "סימן לבנים שעברו אבות את הירדן".

ר' ברכיה הנקדן ב"משלי שועלים" שלו: "מעשי אבות — יעשו בנים". וכן באלפא ביתא דבן סירא עמ' יח. ועל אמרה זו מעיר טביוב (משלים ופתגמים, עמ' 150): "פתגם ותיק". וכן במחברות עמנואל (מהדורת הברמן תש"ו), עמ' 31. "הפרי לא יפול הרחק מן העץ, ודרכי בנים מאבותם לא רחקו" (משל ישכר, לישכר דב הורוביץ, ורשה 1887, עמ' 22). "וכל בן יחזיק מנהג אבותיו" (חריו, מחברות איתאל, מהדורת פרץ, תשי"א, עמ' 58).

"והיינו דאמרי אינשי: רחילא בתר רחילא אזלא" (כתובות סג ע"א). ובאלפא ביתא דבן סירא (עמ' ה) מוסיף: "וברא בתר עובדיה דאבותי", עפ"י הגמרא, שם: "כעובדי אמה כך עובדי ברתא".

"לאריה ידמה כפירו (מחברות איתאל, עמ' 65); "הגור דומה לארי בכל ענינו" (שם, עמ' 121). "כעץ כן פריו" (עפ"י מ' סמבטיון, מימרון תש"ח, עמ' 54). ובברית-החדשה (אל הרומיים יא, 16): "ואם ראשית העריסה קדש — כן גם העריסה" (תרגומו של זלקינסון). "ואם התרומה קדש — כן גם העיסה, ואם השרש קדש — כן גם הענפים" (תרגומו של דליטש).

השווה גם: "ללמד ששניהם רעים, וכמעשה אבות יעשו בנים" (אבן עזרא, פירושו לבראשית ט', יח); "כי זכות האב תועיל לבן" (הנ"ל לבר' ל"א, מב); "מעלת האב — לבן נוסעת" (תשובות הרמב"ם ח"ב כז).

"כי רובי הבנים דומים לאב ולאם כי הם השרשים" (אבן עזרא לרות ד, יז), "כאשר ידמו הבנים אל אבותם באבריהם וצורתם, כן ידמו אליהם בטבעיהם ומידותם" (זכארה, ספר השעשועים י"ב 137).

ועל הורשת החכמה, כבמשנה עדיות ב, ט (האב זוכה לבן בנוי ובכוח ובעושר ובחכמה): "לא הנחילו האבות לבנים דבר שהוא חשוב מן החכמה" (מבחר הפנינים, שער א'); "לא הנחיל האב לבן דבר טוב מן החכמה" (מחברות עמנואל, עמ' 405). ושם: "לא הנחיל האב לבן דבר יקר מן החכמה". ובדרך הלצה: "תולדותיהן — כיוצא בהן" (עפ"י ב"ק ב ע"א).

יוצר, שבתלמוד נאמר: "יורש כרעיה דאבוה הוא", אך בתור אמרה שגור דווקא: "ברא כרעא דאבוה". ועל זה האחרון ראה גם ש' אינהורן, משלי עם בידיש, תל-אביב תשי"ט, עמ' 183 (מס' 830).

שם: "במלחמת האבות והבנים יד האחרונים תמיד על העליונה". על עדיפות הבנים ראה סנהדרין קד ע"א: "ברא מזכי אבא, אבא — לא מזכי ברא". או: "בזכות הבנים אבותיהם מתכבדים" (תנחומא, ויקרא ה).

וביבמות סג ע"א: "היינו דקא אמרי אינשי דנפיק מינד טעמא מלפך". ופירש שם רש"י: "פעמים שהבן מחכים את אביו".

עמ' 254 : "לא כל הזקנים חכמים הם כשלמה".

נראה, שקבע אחד-העם דפוס לשון זה עפ"י שבת קנב
ע"א: תלמידי חכמים — כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת
בהם... ועמי הארץ — כל זמן שמזקינין טפשות ניתוספת
בהם...

עמ' 258 : "דלותו החומרית תגרור אחריה גם דלות רוחנית".
בוזוהר (שמות צ"ג): "אין עני אלא מן התורה ומן
המצוות, דעותרא דבר-נש אורייתא ומצוות". אך "כל אדם
שיש בו דעה לסוף מתעשר" (סנהד' צב ע"א).
או: "מתוך שמתחכם — מתעשר" (בבא בתרא כה ע"ב).
ובס' מראה המוסר (לאולמא ז' גינצבורג, זולצבאך,
1733, דף ו' ע"ב): "אדם בלי כסף ומטבע — לכסיל ייחשב
וחסר דעה".

"לבעל המאה — הדעה" (אמרה עממית. מ' סמבטיון,
מימרוך, עמ' 73). ורק אצל ש"ע עגנון: "דעה בלא מעות
אינה שוה כלום". וכבר אמר כך החכם מכל אדם: "חכמת
המסכן בזויה" (קהלת ט, טז).

לעניין "חתיכה"

מר יעקב דוד אברמסקי מעיר לנו על הביטוי
"חתיכה ופסיפס", הנמצא בדברי חז"ל במדרשם בספרי על "אנשים
חכמים וידועים".

הביטוי נדון במאמריהם של אברהם ביכלר (REJ, כרך 42, עמ'
211—219) ושל י"נ אפשטיין (תרביץ כרך ח', עמ' 378). לדעת ביכלר
ענינו מלשון חיתוך הדין, גזר דין. לדעת אפשטיין ענינו אנשים